

Kronika

DISERTACIJA APIE ARISTOTELIO FILOSOFIJOS SVARBĄ HEIDEGGERIO MĄSTYME

2014 metų gegužės 2 d. Vilniaus universiteto Filosofijos fakultete Nerijus Stasiulis gynė disertaciją „Aristotelio filosofijos reikšmė Heideggerio mąstyme“, rengtą 2009–2014 metais vadovaujant doc. Skirmantui Jankauskui (nuo 2014 m. rugsėjo – profesoriumi). Posėdį vedė prof. Albinas Plėšnys – disertacijos gynimo tarybos pirmininkas, dalyvavo visi tarybos nariai ir oponentai: doc. dr. Mindaugas Gutauskas (VU), prof. Dalius Jonkus (VDU), doc. Naglis Kardelis (VU), prof. Bronislovas Kuzmickas (MRU), prof. Jūratė Rubavičienė (LEU) ir prof. Rita Šerpytytė (VU).

Stasiulis pristatė savo darbą, kuriame grindžia tezę, kad Heideggerio mąstymo visumos pamatas – Aristotelio filosofijos ardymas ir sykiu pirmapradiškesnis jos atkūrimas. Disertantas pabrėžė tyrimo aktualumą ir tarptautiniu mastu, ir ypač lietuviškajame kontekste: mat pas mus daugiau akcentuojami antiaristoteliniai Heideggerio filosofijos motyvai, tačiau taip išleidžiamas iš akių galbūt net svarbesnis antrasis – atkūrimo – Heideggerio mąstyme matomas judesys Aristotelio filosofijos atžvilgiu. Atliktas tyrimas leido disertantui pateikti tokias išvadas: būtent Aristotelio filosofija Heideggeriui tapo priemone specifiukuoti savąją fenomenologinio metodo sampratą, taip pat transformuoti karteziškąją paradigmą ir moderniojo mokslo (kurie suvoktini kaip neautentiškas, būties užmaršties požiūriu traktuojamas aristoteliškosios prezencijos sampratos variantas) prielaidas bei suformuoti

keturnarę ekstatinę struktūrą ir vienovišką mąstymą; Aristotelio filosofija Heideggeriui buvo tarpininkė tarp jo ir ikisokratiškosios minties; ši prieiga grindė Heideggerio santykį su vokiškaisiais pirmtakais, kreipė istorinės situacijos refleksiją ir pagelbėjo filosofiškai transformuojant jos ontologinius-istorinius pamatus; galiausiai, disertanto tvirtinimu, Aristotelio filosofija yra ta ašis, aplink kurią sukasi ontologinio skirtumo koncepcija bei iš jos kylantis dievų ar Dievo sugrįžimo laukimas.

Oponentas prof. Dalius Jonkus pagyrė disertacijos temos aktualumą, tačiau pateikė daugybę su formaliaisiais disertacijos reikalavimais susijusių bei dalykinių pastabų. Anot oponento, disertacijos tikslas formuluojamas aiškiai – parodyti, kad Aristotelio pagrindinių sąvokų interpretacija yra Heideggerio mąstymo pamatas, tačiau jo įgyvendinimui formuluojami pernelyg platūs uždaviniai neleidžia to tikslo pasiekti: Aristotelio pamatinės sąvokos į disertaciją įtrauktos tik netiesiogiai. Anot Jonkaus, pagrindinis dėmesys disertacijoje iš tiesų skiriamas karteziškojo dualizmo kritikai, o jei taip – reikėjo, kad tai atsispindėtų ir disertacijos tikslo formulavime; taip pat ir kitų autorių įtraukimas nėra pakankamai motyvuotas. Kita vertus, profesorius pasigedo platesnio kritinės literatūros (iš lietuvių autorių – Arūno Sverdiolo, savąją kultūros filosofiją pristatančio kaip haidegeriškai aristotelinę) aptarimo. Jonkus polemizavo, kad

iš tiesų Husserlio fenomenologinis metodas ir intencionalumo samprata yra tas pamatas, kuriuo remdamasis Heideggeris gali atlikti Descartes'o filosofijos kritiką, o Aristotelis čia svarbus tuo, kad juo remdamasis Heideggeris gali geriau atskleisti fenomenologinio metodo praktinę pusę, kurios disertantas tinkamai neakcentavo. Prof. Jonkaus požiūriu, disertacija parengta iš esmės netinkamai. Oponentas tarybos nariams siūlė vertinti atsižvelgus į būsimą disertanto gynyimąsi.

Antrasis oponentas doc. Naglis Kardelis savo atsiliepimą taip pat pradėjo pabrėždamas disertacijos temos aktualumą. Anot docento, disertacijoje klasikinio ir poklasikinio mąstymo itin reprezentatyvių atstovų gretinimas suteikia galimybę svarstyti Vakarų mąstymo apskritai vientisumą, taip pat vertinti Heideggerio mąstymo originalumą Vakarų mąstymo visumoje. Nuo šio vertinimo labai priklauso filosofuojančiųjų savivoka Lietuvoje, kur vis dar kovojami svetur jau nurimę karai prieš klasikinį ir metafizinį mąstymą. Kardelio požiūriu, kaip tik tuo įdomi Stasiulio disertacija: Heideggeris pristatomas ne vien kaip klasikinio mąstymo oponentas, bet ir kaip sąjungininkas. Kardelis nesutiko su profesoriaus Jonkaus pasakytomis abejonėmis dėl disertanto kompetencijos – disertacijoje matyti ne tik neabejotina disertanto kaip Heideggerio žinovo kompetencija, bet ir puikus pasaulinės kritinės literatūros išmanymas, savarankiškas jos vertinimas nesilankstant autoritetams. Kaip privalumas pasirodantis haidegeriško stiliaus Stasiulio gilinimasis į kalbos prasminius niuansus tuo pat metu pasireiškia ir kaip trūkumas – pernelyg pasiduodant haidegeriškam mąstymo stiliui stokojama disertacijai būtinai neutralesnės kalbos ir su ja susijusios distancijuotos kritinės refleksijos. Kardelio nuomone, Heideggeris ir Aristotelis gretintini būties mąstymo aspektu, o jų įrankiškumo ir

phronesis sampratų panašumas tėra tipologinis, bet ne esminis. Galiausiai oponentas teigė, kad pavadinime žodis „reikšmė“ tampa dviprasmiš ir verčiau vietoj jo vartoti „svarba“, kartu ir „mąstymo“ vietininką keičiant naudininku.

Atsakydamas oponentams disertantas padėkojo už pastabas ir klausimus, leisiančius dar geriau išryškinti savąją Heideggerio supratimo specifiką. Anot disertanto, pirmasis oponentas akcentuoja veikiau praktinį Heideggerio mąstymo momentą, o antrasis – teorinį, tačiau jam kaip tik ir rūpėję išskleisti tai, kad Heideggeriui svarbu parodyti šių dviejų momentų neatsiejamumą Aristotelio filosofijoje bei apskritai atsisakyti teorijos ir praktikos skirties, mąstant veikiau jų vienovėje. Atsakydamas pirmajam oponentui disertantas teigė Husserlio fenomenologinio metodo svarbą Heideggeriui priėmęs kaip akivaizdybę, todėl detaliai neeksplikavęs, tačiau nesutinkantis su oponento praktiškumą pernelyg pabrėžiančia to metodo interpretacija, mat tokiu atveju lieka neaišku, kokį vaidmenį Heideggerio mąstyme atlieka būties matmuo. Stasiulis atkreipė dėmesį į dvišlybę aristoteliškojo *nous* prigimtį: jis gali būti nukreiptas į esinius, kurie nėra *Dasein*, ir tokiu būdu tapti teorinis, tačiau gali būti nukreiptas ir į esinį, kuris yra pats *Dasein*, tokiu būdu neišvengiamai tapdamas praktinis; nepaisant šio dvilypumo pats *nous* yra vienas, o kaip tik šį vienumą Heideggeris skleidė savo veikale *Būtis ir laikas*. Atsakydamas į kitas pirmojo oponento pastabas disertantas argumentavo, kad karteziškosios filosofijos kritika vis dėlto pajungta Heideggerio aristoteliškosios filosofijos eksplikacijai, o formuluodamas disertacijos tikslus nenumatė paskirai pristatyti kiekvienos Aristotelio sąvokos haidegeriškas interpretacijas, bet veikiau siekė atskleisti šių sąvokų gelminius sąryšius ir vienovę. Atsakydamas antrajam oponentui dėl pasiūlymo keisti pa-

vadina, disertantas teigė, kad turėjo galvoje abi žodžio „reikšmė“ reikšmes: tiek Aristotelio filosofijos svarbą Heideggerio mąstymui, tiek tai, kokių pavidalų ji tame mąstyme reiškiasi.

Pirmoji iš tarybos narių kalbėjusi prof. Jūratė Rubavičienė, apskritai apie disertaciją atsiliepusi teigiamai (jau sykį aptartų ir vėliau kalbėjusių tarybos narių atsiliepimuose pasikartojančių privalumų ar trūkumų pasistengsiu neminėti), atkreipė dėmesį, kad nemažai autorių disertacijoje įtraukti ne tik gana nereikalingai, bet dar ir ne iš pirminių šaltinių – cituojant iš antrinės literatūros. Kaip tik taip daromos gana plačios išvados apie Derrida, Deleuze'o ir kitų filosofijas. Užtat paties Aristotelio (ne Heideggerio recepcijoje), vieno pagrindinių disertacijos tyrimo objektų, tekstų tyrimų nėra. Kaip trūkumą profesorė paminėjo ir tai, kad neatsižvelgta į Heideggerio terminijos vertimų tradiciją Lietuvoje.

Prof. Rita Šerpytytė teigė, kad disertanto bandymas apmąstyti Heideggerio mąstymo visumą kryptingo jo *telos* požiūriu atrodo gana dirbtiniai. Profesorė teigė nebuvo įtikinta Stasiulio siūlomos neįprastos ir net „paties Heideggerio tekstų raidė“ kvestionuojančios Heideggerio mąstymo (kaip Aristotelį priimančio, o ne jam oponuojančio) interpretacijos, tačiau pripažino, kad disertacijoje regima erudicija, įdirbis, kalbų išmanymas duoda pakankamą pagrindą suteikti disertantui daktaro laipsnį.

Prof. habil. dr. Bronislovas Kuzmickas teigė, kad disertaciją buvo sunku skaityti – veikiau teko rimtai studijuoti – užtat lengva vertinti, mat tekstas esantis aukštos mokslinės kokybės darbas. Profesorius abejojo disertacijoje minimu karteziavimo dominavimu XX a. – jau po Kanto karteziškojo substancializmo pozicijos susvyravusios, o XX a. gamtos moksluose karteziškasis dualizmas taip pat tampa abejotinas, mat įsiterpia „apa-

ratūra, hipotezės, teoriniai konstruktai“. Be to, XIX a. ryškus egzistencinės filosofijos sąjūdis, kurio tęsėjų gretose paprastai randame ir Heideggerio vardą. Tai, kad disertacijoje ši aplinkybė neekspliciuojama, anot Kuzmicko, verčia klausti: ar ne per daug suaristotelinamas Heideggeris?

Doc. Mintautas Gutauskas pripažino, kad disertacijoje esama daug įdomių išvalgų, tačiau, palaikydamas Šerpytytės skeptišką nuomonę dėl bandymo pavaizduoti kryptingą ir vientisą Heideggerio mąstymo eigą, kėlė klausimą, ar tikrai galima Heideggerio mąstymo eigoje pastebimą pozicijos kitimą ir minties akligatvius sujungti į darnią vienovę. O Rubavičienės pastabą, kad mažai paties Aristotelio tekstų nagrinėjimo, papildė tuo, kad graikiškos sąvokos traktuojamos kaip vienaprasmės, neatsižvelgiant į pačių graikų teorinius nesutarimus.

Galiausiai žodį tarė pirmininkas prof. Albinas Plėšnys: anot jo, disertacijos darbas iš esmės vertingas ir svarus, tačiau prisidėjo prie ne kartą nuskambėjusio vertinimo, kad ji nukentėjo nuo pernelyg dažnų bereikalingų digresijų. Anot profesoriaus, disertacijos priede pateikiamo Heideggerio terminų vertimų žodynėlio idėja gera, tik galbūt galėjo būti įgyvendinta geriau.

Disertantui atsakius į pastabas, mezgėsi diskusija. Paminėsiu tai, kad prof. Jankauskui užsiminus, jog Stasiuliui netgi geriau sekasi kalbėti gyvai, negu rašyti, prof. Šerpytytė iškėlė mintį, esą būtų galima studentams suteikti galimybę būti įvertintiems ir už kalbėjimą žodžiu – esama ir tokios tradicijos.

Galiausiai vykusiame slaptame tarybos narių balsavime keturiems tarybos nariams balsavus „už“, vienam „prieš“, Nerijui Stasiuliui buvo suteiktas humanitarinių mokslų filosofijos krypties daktaro laipsnis.

Tomas Nemunas Mickevičius